

HÄIRINTÄ SUOMALAISESSA KILPAURHEILUSSA – selvitysprojekti

Suomen urheilun eettinen keskus SUEK ry

Tutkimusryhmä: projektitutkija YTT Annukka Lahti (JYU/SUEK), tutkimusassistentti LitM Sanna Pusa (KIHU) sekä tutkimuspäällikkö KTT, LitM Nina Laakso (SUEK).

TIIVISTELMÄ TUTKIMUSSUUNNITELMASTA

Myös urheilun kentältä on kantautunut tietoa eri lajien parissa tapahtuneista häirintätapauksista, kun eri lajien nykyiset, tai nykyiset ja entiset kilpaurheilijat ovat tuoneet esiin kokemaansa häirintää ja väärinkäytöksiä (esim. HS 18.9.2019, HS 12.9.2019). Suomen urheilun eettinen keskus SUEK onkin nostanut esille huolen seksuaalisesta häirinnästä ja hyväksikäytöstä urheilussa (2018) ja myös tutkinut häirintäepäilyjä tenniksessä (Hentunen, Ikonen & Laakso, 2019), kuten myös tehnyt selvityksen seksuaalisesta ja sukupuoleen perustuvasta häirinnästä jalkapallo- ja jääkiekkomaajoukkueissa (Hentunen, Laakso & Ikonen, 2018). SUEKin kannanotossa (2018) todetaan, että seksuaaliseen – kuten kaikkeen – häirintään, kiusaamiseen ja hyväksikäyttöön urheilussa tulee olla ehdoton nollatoleranssi.

Jotta urheilun kentällä tapahtuvaan seksuaaliseen ja sukupuoleen perustuvaan häirintään voitaisiin tehokkaasti puuttua, on tärkeää selvittää, minkälaisesta ja miten yleisestä ilmiöstä on kyse. Seksuaalista ja sukupuoleen perustuvaa häirintää on tutkittu urheilun kentällä niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin tarkasteltuna hyvin vähän (Kokkonen, 2019).

Käsillä oleva SUEKin selvitys paikkaa osaltaan seksuaalista ja sukupuoleen perustuvaa häirintää urheilun kentällä koskevaa tutkimusaukkoa. Sekä tenniksen, että jalkapallon ja jääkiekon parissa tehtyjen selvitysten perusteella voidaan todeta, että sekä seksuaalista että sukupuoleen perustuvaa häirintää esiintyy urheilun parissa ja tämän perusteella laajemmalle selvitykselle urheilun kentällä on selkeä tarve.

Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja kohderyhmä sekä eettiset lähtökohdat

Tämän selvityksen tarkoituksena on tutkia, *ilmeneekö kilpaurheilussa häirintää: millaista mahdollinen häirintä on ollut ja ketkä mahdolliseen häirintään ovat syyllistyneet*. Suomen urheilun eettinen keskus SUEK ry toteuttaa tutkimuksen yhteistyössä Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU:n sekä selvitykseen osallistuvien urheilun lajiliittojen kanssa.

Selvityksen tutkimuskysymykset

- Ovatko urheilijat kokeneet tai havainnet seksuaalista tai sukupuoleen perustuvaa häirintää *viimeisen viiden vuoden aikana* tai aiemmin ja/tai muulloin urheilu-uransa aikana?
- Millaista mahdollinen seksuaalinen tai sukupuoleen perustuva häirintä on ollut luonteeltaan viimeisen viiden vuoden aikana tai aiemmin ja/tai muulloin urheilu-uransa aikana?
- Ketkä mahdolliseen seksuaaliseen tai sukupuoleen perustuvaan häirintään ovat urheilijoiden mukaan syyllistyneet?

Selvityksen tavoite on lisätä tietoa seksuaalisesta ja sukupuoleen perustuvasta häirinnästä suomalaisessa kilpaurheilussa: häirinnän tunnistaminen ja siihen puuttuminen, sekä ilmiön taustoittaminen ja toimintatapojen selvittäminen. Tavoitteena on myös saada ja tuottaa: Mahdollisimman kattavaa maakohtaista tietoa ilmiöstä (myös Opetus- ja kulttuuriministeriön käyttöön EU-tasolla); lajikohtaista tietoa lajiliitoille, ja siten pohjaa ja perusteluita lajiliittojen omille jatkotoimenpiteille; tietoa liikuntapoliittisen päätöksenteon tueksi opetus- ja kulttuuriministeriölle, kuten myös Valtion liikuntaneuvostolle sekä syventää nykyistä ilmiötason tietoa ennaltaehkäisevien toimenpiteiden ja toimintatapojen kehittämiseksi.

Tutkimuskohteena ovat urheilun lajiliitot (71 kappaletta), Suomen Vammaisurheilu- ja liikunta VAU ry sekä SM-liigajoukkueet ja niiden kaikki vähintään 16-vuotiaat (vuonna 2003 syntyneet) ja sitä vanhemmat lisenssikilpaurheilijat, jotka osallistuvat lajiliiton alaiseen kilpaurheilutoimintaan. Selvitystyön kokonaisaika on 10/2019-05/2020. Sähköinen kyselytutkimus (SurveyPal) lähetetään 11-12/2019 lajiliittojen välityksellä urheilijoille. Tuloksista koostetaan Suomen urheilun eettisen keskuksen julkaisema raportti, joka julkaistaan 05/2020. Lajiliitot voivat halutessaan itse raportoida/viestiä lajikohtaisia tuloksia (tutkijoiden analysoimaa aineistoa) ja mahdollisia jatkotoimenpiteitään urheilijoilleen tarkemmin. Kyselyn vastauksista muodostuvaa aineistoa voidaan käyttää jatkossa myös muihin tutkimus- ja selvityshankkeisiin.

Näin laaja selvitys seksuaalisesta ja sukupuoleen perustuvasta häirinnästä urheilun kentällä on ensimmäinen laatuaan Suomessa. Aiheen sensitiivisyyden vuoksi kohderyhmä rajataan koskemaan 16-vuotta täytäneitä ja siitä vanhempia henkilöitä. SurveyPalissa käytetään vastausten anonyymia asetusta, jonka avulla vastaajien yksilöiminen sähköpostiosoitteen perusteella estetään. Lomakkeessa ei kysytä sellaisia tietoja, joilla vastauksia voitaisiin yksilöidä vastaajiin, emmekä kerää henkilötiedoiksi laskettavia tietoja. Yksittäiset vastaukset jäävät vain tutkijoiden tietoon ja Suomen urheilun eettinen keskus huolehtii niiden tietosuojasta ja säilyttämisestä asianmukaisesti. Aineistoa säilytetään SUEKin sähköisessä tietokannassa IT-toimittajan palvelimella. Tietoja voivat käyttää SUEKin henkilökunnasta vain he, jotka työskentelevät selvityksen parissa sekä IT-palvelun pääkäyttäjät. Tietojen käyttöoikeus on vain SUEKilla.

Linkki kyselyyn liitetään osaksi urheilijoille lähetettävää kirjettä, jossa heidät kutsutaan vastaamaan kyselyyn. Linkkiä jaetaan vain sähköpostitse suoraan urheilijoille, eikä sitä julkaista esimerkiksi lajiliittojen nettisivuilla. Täten varmistetaan kyselyn vastaajajoukon pysyminen kohderyhmän sisällä.

Tässä selvityksessä noudatetaan *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa* -ohjetta, jonka on antanut tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK, 2019). Ohjeen mukaan, jos alaikäinen on täyttänyt 15 vuotta, tutkimukseen osallistumiseen riittää hänen oma suostumuksensa. Nuorten itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi ei täten pyydetä huoltajan erillistä lupaa kyselyyn vastaamiselle. Lajiliittojen on hyvä tiedottaa omissa viestintäkanavissaan selvitykseen osallistumisesta, jolloin tieto leviää laajemmin myös muun muassa vanhempien tietoisuuteen.

Selvityksessä käsitellään arkaluonteisia tietoja, kuten seksuaalista käyttäytymistä ja suuntautumista. Projektin tutkijalla Annukka Lahdella on vankkaa kokemusta aiemmasta tutkimuksestaan sensitiivisten aiheiden käsittelystä. Lisäksi selvitykseen haetaan lausunto eettisestä ennakoarvioinnista Jyväskylän yliopiston eettiseltä toimikunnalta.

Selvitysraportissa tullaan esittämään kartoittavan selvityksen tuloksia pääosin määrällisessä muodossa. Laadullista kyselyaineistoa, kuten avokysymysten sitaatteja, voidaan käyttää syventämään ilmiön selittämistä ja ymmärtämistä. Ennen raportin julkaisemista lajiliittojen kanssa voidaan käydä läpi analysoitua aineistoa ts. heidän tuloksiaan tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin, jotta he saavat liittokohtaista tietoa omien jatkotoimenpiteiden, esimerkiksi ennaltaehkäisevien toimintamallien rakentamisen, viestinnän, koulutuksen ym. toiminnan tueksi. Jos aineistosta nousee jotakin vakavaa, esimerkiksi rikoksen tunnusmerkit täyttäviä tapauksia, niin olemme varautuneet etenemään yhteistyössä poliisin ja syyttäväviranomaisten kanssa laadittujen toimintaohjeiden mukaisesti.

Tutkimussuunnitelmaa tukeva aiempi tutkimus

Tutkimustietoa urheilun kentällä tapahtuvasta seksuaaliseen ja sukupuoleen perustuvasta häirinnästä on hyvin vähän (Kokkonen, 2019). Keskeisiä kysymyksiä, joita ei ole vielä tutkittu ilmiön ympärillä liikunta- ja urheilukulttuurissamme on paljon, ja tarkoituksena on syventää tutkimusta tämän ensimmäisen kartoittavan selvitysvaiheen jälkeen hyödyntäen nyt kerättävää tutkimusaineistoa.

Seksuaalinen häirintä on yleistä. Tasa-arvobarometrin (2017) mukaan seksuaalista häirintää oli kahden viime vuoden aikana kokenut naisista 39 % ja miehistä 17 %. Erityisesti nuoret alle 35-vuotiaat naiset olivat joutuneen seksuaalisen häirinnän kohteeksi. Heistä häirintää oli kokenut yli puolet. Tasa-arvobarometrissa (2017) naissukupuolen ja nuoren iän lisäksi häirinnän kasautumisen riskiä lisäsivät merkittävällä vähemmistään kuuluminen ja pienituloisuus. Näiden tekijöiden yhteyttä häirintään onkin syytä selvittää myös kilpaurheilun parissa.

Kuten Kokkonen toteaa (2019) kansainvälinen tutkimus osoittaa, että naiset joutuvat useammin häirityiksi urheilu- ja liikuntasektorilla kuin miehet (Forbes, Edwards & Fleming, 2015), Kokkonen (2019, 54) siteeraa tutkimuksia, joiden mukaan esimerkiksi naispuoliset kilpaurheilijat (Fasting, Brackenridge & Walseth, 2007; Kirby & Demers, 2013; Kokkonen, 2019, ks. myös Kyllönen, 2018), liikuntatieteiden opiskelijat (Fasting, Chroni & Knorre, 2014), opetushenkilökunta (Taylor, Smith, Welch & Hardin, 2018) sekä urheiluseuroissa liikuntaa harrastavat (Lazarević ym. 2014) ovat kokeneet seksuaalista häirintää. Myös SUEKin tekemän tutkimuskatsauksen mukaan (Kyllönen, 2018) naiset ja tytöt joutuvat useammin häirinnän kohteeksi liikunnan ja urheilun kentillä kansainvälisen tutkimuksen valossa. Kuitenkin sekä Kyllönen (2018) että Kokkonen (2019, 53) huomauttavat että häirintätutkimuksen yksi suuri puute on, että se on kohdistunut usein vain tyttöihin ja naisiin, jolloin tietoa miesten kokemasta seksuaalisesta tai sukupuoleen perustuvasta häirinnästä ei ole muutamia tutkimuksia lukuun ottamatta saatavilla (Kokkosen 2019, 53 mukaan Niekerk ja Rzygula, 2010 sekä Hartill, 2014). SUEKin tekemän tutkimuskatsauksen mukaan (Kyllönen, 2018) naisten lisäksi alttiita häirinnälle ovat sukupuoleen katsomatta huippu-urheilijat, lapset ja nuoret, vammaisurheilijat ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt (Kyllösen 2018 mukaan Montjoy ym. 2016; Marks, Montjoy & Marcus 2011; Fasting, Brackenbridge & Knorre 2010b; Kirby, Demers & Parent 2008). Myös Kokkonen (2018; 2019) viittaa kansainväliseen tutkimukseen, jonka mukaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat urheilijat ovat alttiita häirinnälle (Kokkosen 2019 mukssn Tagg, 2012). Myös sukupuolen ilmaisu altistaa häirinnälle; erityisesti sukupuoltaan oletetulle sukupuolelle epätyypillisesti eleillään, pukeutumisellaan tai liikkeellään ilmaisevat nuoret joutuvat häirityiksi (Kokkosen mukaan Garcia 2011, 48 ja Horn

2007, 368). Kokkosen (2018) omassa tutkimuksessa seksuaalivähemmistöissä miessukupuoli ja homoseksuaalisuus olivat joukkueurheilussa tai ryhmäliikunnassa tapahtuvan häirinnän riskitekijöitä ja koettu häirintä oli voimakkaammin yhteydessä miesten kuin naisten henkiseen pahoinvointiin.